

Benjamin Zajc

Tako je dejala Via Negativa

V produkciji Vie Negative je v času covid-19 pandemije nastal projekt, posvečen nemškemu filozofu Friedrichu Nietzscheju z naslovom Physis. Predstavo, ki bi v prejšnji realnosti predstavljala živ dogodek, je ustvarjalna ekipa prilagodila za spletne platforme ter ga 9. aprila predstavila v obliki multicam videa. Dogodek je posnet iz petih različnih perspektiv, pri čemer osrednje mesto zaseda kuriran oziroma montiran posnetek celotne produkcije, pod njim pa se nahajajo še štirje manjši kadri, ki iste prizore osvetljujejo z žabje, stranskih in hrbtne perspektive. Gledalec si lahko tako izbere ali želi gledati posnetek tako, kot si je to zamislila ustvarjalna ekipa (osrednji posnetek) ali pa si sam izbere vizuro, ki mu ustreza.

Uprizoritveni dogodek je nastal po zamisli Anite Wach in Bojana Jablanovca, ki se podpisuje tudi pod režijo, medtem ko je Wach poleg Kristine Aleksove pripravila koreografijo. V vlogo Nietzscheja je stopil Grega Zorc, vloge Odvečnih pa so zavzeli Aleksandra Kmetič, Anita Wach, Daniele Tenze, Ena Kurtalić, Jernej Škof, Kristina Aleksova, Loup Abramovici, Mitja Lovše, Neža Blažič, Nina Goropečnik, Olja Grubić, Rok Kravanja, Sara Horžen, Timotej Novaković, Tina Habun/Tjaša Črnigoj, Rea Vogrinčič, Vesna Hauschild in Lena.

Že sam naslov dogodka in v vseh promocijskih materialih jasna navezava na Nietzscheja sproža prve asociacije, prek katerih vstopamo v percepcijo dogodka. Filozofsko dojemanje physisa (celota narava, vse njene zmogljivosti in skriti deli) Nietzsche utemeljuje preko Empedoklovega videnja narave, ki stoji na stiku med arhaičnim pojmovanjem le-te kot vzvišene sile in klasičnim grškim pojmom samopodvajajoče se snovi. Na podlagi tega stika Empedokel utemelji, da daje physis prednost vztrajnim načelom, ki povzročajo nenehno nastajanje in odmiranje skozi novo nastale stike med različnimi materijami, kar pa se godi brez božjih namenov, ki bi presegali gibanje narave same. Nietzsche odseva Empedoklovo zavračanje funkcionalizma in teleologije, pri čemer poudarja pozicijo obstoja kot življenja. Ker sta narava in kultura za Empedokla eno, postane mogoča Nietzschejeva izpeljava, ki zajema obstoj in združitev sebe, drugih, flore in faune: združitev človeka in narave.

Kolektiv Via Negativa te navezave v uprizoritvi ne naslavlja neposredno, raje se osredotoča na antalogijsko Nietzschejevo delo Tako je dejal Zaratustra, v katerem avtor zagovarja prelom vsega do zdaj človeškega in poskuša razložiti temeljno človeško bit, ki pa jo utemeljuje na Empedoklovi definiciji physisa. Zaratustra na svoji poti išče višje spoznanje, »brezdajno besedo« in vrnitev k naravi. Nietzsche želi, da človek popolnoma zanika sedanje vrednote in zapiše nove. Čeprav svojo filozofijo uperja predvsem proti krščanskim vrednotam, si Via Negativa njegove misli postavi v sodobni

kontekst, v katerem so krščanske vrednote sicer še vedno prisotne, a njihovo žarišče ni več v cerkvi temveč v državi sami. »Za odvečne je bila iznajdena država! Tam, kjer se neha država, se šele začne človek, ki ni odvečen,« je Nietzschejev citat, s katerim Zorc postavi maksimo tokratne uprizoritve. Ker pa kolektiv svoj upor usmeri proti državi, se Nietzschejevo sesuvanje vrednot preusmeri iz nivoja moralnega na nivo civiliziranja in (re)socializacije. Kolektiv se začne upirati civiliziranju (ne civilizaciji), podjarmljenju, zaslužnjevanju.

Zorc v vlogi Nietzscheja v uprizoritev vstopa kot prerok in v resnici bolj kot filozof sam spominja na njegovo kreacijo – Zaratustro. V svoji blaznosti – ki se veže na mnoge Nietzschejeve duševne bolezni in ekstazo spoznanja, ki jo pripisujemo Zaratustri – Odvečnim namenja ključne Nietzschejeve filozofske ugotovitve v želji, da bi jih prebudil, da bi v njih sprožil upor ter posledično transformacijo iz odvečnih v nadjudi.

19 odvečnih na Zorčeve pridige raje kot z besedami reagirajo z gibom. Na prizorišče vstopajo goli, njihovo približevanje naravi (ali physisu) sporoča stopnja njihove golote. Nekateri pridejo že popolnoma goli, spet drugi še nosijo spodnje perilo. Na prejšnje, civilizirano življenje jih spominja kup oblačil, ki si ga stalno predajajo kot opomnik na tisto, od česar bežijo. Redko kdaj spregovorijo, kadar pa, govorijo o sebi ljubim osebam in zakaj jim posvečajo to predstavo. Tudi koreografija teles spominja na nekakšno iskanje naravnega, divjega, nenadzorovanega v telesu. Premiki delujejo spontano, včasih celo podzavestno, vsekakor pa nikoli razumsko. Tehnika je ovržena, na njeno mesto pa pride telo samo in njegov lasten potencial giba, v katerega ni vsiljeno nenaravno premikanje. Toge kodirane plesne gibe zamenjajo tresljaji, krčenje, dvigovanje rok, sklanjanje in kotaljenje. Premiki golih teles, Zorčevi nauki in občasna posvetila tvorijo nekakšen ritual, obeležje prehoda v novo življenje, »tam kjer se država neha«.

Golota v tej uprizoritvi je zanimiva, a ne pretresljiva. Le redko kateri dogodek *Vie Negative* se odvije brez vsaj enega golega telesa in kot je za intervju na portalu Neodvisni povedala avtorica Anita Wach: »Stopiti gol na oder je neka oblika izstopa«. Ta izstop se vrši tako na nivoju gledališkega, saj lastna koža nastopi na mesto kostuma, omogočala bi lahko celo predmet analize oziroma očišče, skozi katerega uprizoritev sprejemamo, kot tudi na nivoju vsebinskega. Golota je osvoboditev od tistega civilizacijskega, ki ga kritizira Nietzsche in je osvoboditev od družbenih kodov, v katere nas vkaluplja družbeni sistem. A če golota na odru ni več tabu tema, ji prenos v »virtualno gledališče« doda nov, neizbežen znak. Gledališka golota, ki je v svoji izvorni poziciji dostopna le prisotnim gledalcem in izpuhti v trenutku, ko se zapre gledališka zavesa, sedaj postane filmska, odtisnjena ne le v spomin sprejemnika, ampak tudi materialno zaznamovana. Na nek način postane pornografska, provokativna, drzna. Izgubi svojo skrivnostnost in dovoli, da jo sprejemnik voajersko fetišizira v prostoru, ki ni več tako posreden kot gledališki oder. Upal bi si trditi, da golota v virtualnem gledališču tako pridobi pornografski pridih, kar pa je še nekaj, kar spet predstavlja osvoboditev od sistema.

Ključni prizor, v katerem se zdi, da so Odvečni končno sprejeli prerokovo vizijo je prizor pljuvanja, v katerem Zorc pljunke performerjev »ožema« iz njihovih ust. Nelagoden prizor, ob katerem postaneš hvaležen, da vonj ne potuje skozi ekrane, motivno sledi Zaratustrinemu govoru o tem, kako bitju, ki se mu je priplazilo v grlo, odgriznil glavo in jo izpljunil ter s to gesto premagal svoj resentment in se približal ideji nadčloveka. »Ne pljuvaj proti vetru,« opozori Nietzschejev Zaratustra, s čimer poudarja, da prisila pljunke ne sme priti od zunaj, na silo, ampak iz človeka samega. A v uprizoritvi Odvečni do tega spoznanja ne pridejo sami od sebe, ampak ga sproži Zaratustra, kar se kaže tudi v fizičnem aktu »ožemanja« glav Odvečnih, kar sproži pljuvanje. Lik Zarustre tako postane hinavec, ki svoje pridige vsiljuje oziroma Odvečnim ne da možnosti, da do spoznanj pridejo sami.

Kljub temu se za trenutek zazdi, da je bil Zaratustra v svojem pridiganju uspešen in da je končno osvobodil kopico Odvečnih, a se ti v zadnjem delu uprizoritve oblečejo, s čimer pristanjejo na (oziroma se vrnejo v) normalo, v civilizirano, v družbo, medtem ko Zaratustra ostane v svojih pridigah sam. Ta moment je ključen, saj ustvarjalna ekipa mislovno sidrišče uprizoritve postavi na glavo ter se neposredno naveže na filozofska stališča Empedokla (in posledično Nietzscheja) in njegovo željo po popolni harmoniji physisia. Epilog zavrne združitev človeka in narave, poudarja, da je za to združitev že prepozno in čas, ko bi lahko živeli v svobodnem telesu, v katerem bi um predstavljal samo še en del neke večje celote ne obstaja (več). Človek je uničil physis sebe in sveta okoli sebe, zaradi česar nikoli več ne bo našel tega nadčloveškega, ki si ga je zanj želel Zaratustra. Človek ostaja človek. Odvečni pridejo do spoznanja, da ni družba tista, proti kateri se morajo boriti, ampak Zaratustra – pridigar, ki vsiljuje svoj način življenja. S tem pa Via Negativa subtilno poda kritiko sodobnosti in naznani, da je čas, da svojega pridigarja pljunemo v obraz.